

Vánoce na notových linkách

VÁNOCE PATŘÍ VZHLEDEM KE SVÉMU POETICKÉMU KOUZLU K NEJKRÁSNĚJŠÍMU OBDOBÍ KALENDÁRNÍHO ROKU. VE SMYSLU KŘESŤANSKÝCH SVÁTKŮ PŘIPOMÍNÁJÍ NAROZENÍ JEŽÍŠE KRISTA, PŘI POHLEDU DO MINULOSTI NAVAZUJÍ NA POHANSKÉ SVÁTKY OSLAVY ZIMNÍHO SLUNOV RATU. HLAVNÍ SVÁTEK, NAROZENÍ PÁNĚ NEBOLI BOŽÍ HOD VÁNOČNÍ, PŘÍPADÁ NA 25. PROSINCE, PŘEDCHÁZÍ MU 24. PROSINCE ŠTĚDRÝ DEN, PŘÍPRAVU NA SLAVNOSTNÍ SVÁTEČNÍ DNY PŘEDSTAVUJE PROSINCOVÁ DOBA ADVENTNÍ, ČAS VNITŘNÍHO ROZJÍMÁNÍ, KLIDU A OČEKÁVÁNÍ VELKÝCH BIBLICKÝCH UDÁLOSTÍ.

Z původní křesťanské tradice se stal evropský svátek provoněný atmosférou lidského souznění, radosti a překvapení při naplňování různých lidových zvyků, jako je zdobení vánočního stromku, vánočními dárky posilovaná rodinná pospolitost, bohatství regionálního jídelníčku, koledování a mnoho dalších detailů. Kouzlo vánočních tradic se v průběhu století nezbytně vtisklo

ČESKÁ MARIÁNSKÁ MUZIKA,
A. V. MICHNA Z OTRADOVIC

těž do rozličných typů hudebních projevů, básnických děl a symboliky výtvarného umění.

K nejstaršímu ztvárnění vánočního příběhu patřily od středověku duchovní hry, které se prováděly v chrámech a klášteřích a opírají se o latinské vánoční písně. V českém prostředí se vánoční hry často označují jako „jesličky“ a ve vánočních zpěvech se začíná výrazně uplatňovat lidový vliv a vedle latiny též čeština. Tyto písně v postupu staletí figurují v řadě kancionálů, melodicky i textově postupně vyrostly zejména z poezie a hudby českého baroka

a klasicismu. K nejvýznamnějším osobnostem raného českého baroka patří jihočeský básník a skladatel Adam Václav Michna z Otradovic (1600–1676), autor tří kancionálů, kdy oblíbené skladby s vánoční

tematikou pocházejí z kancionálu Česká mariánská muzika – Vánoční rosička, Vánoční noc a též známá píseň Chtíc, aby spal.

SONATA NATALIS
PAVEL JOSEF VEJVANOVSKÝ

V případě všeobecně rozšířených lidových vánočních písní zvaných „koledy“ se jedná zejména o anonymní nekomplikované skladby kantorů a lidových hudebníků, písně s oblibou zpívané v čase Vánoc jako Nesem vám noviny, Slyšte, slyšte, pastuškové, Půjdem spolu do Betléma, s vrcholem v písni Narodil se Kristus Pán.

Jedním z nejznámějších vánočních zpěvů je Tichá noc, svatá noc (německy Stille Nacht, heilige Nacht). Poprvé tuto píseň uvedli učitel, varhaník a skladatel **Franz Xaver Gruber** (1787–1863) a tamní kaplan a básník **Joseph Mohr** (1792–1848) v kostele sv. Mikuláše v rakouském městě Oberndorf u Salcburku, a to na Štědrý večer v roce 1818.

Koledy postupně přerostly v rozsáhlejší zpěvy zvané „pastorely“. Uplatňoval se zde většinou vokální sólista, pěvecký sbor, sólový nástroj (často flétna) a varhany. K dobově oblíbeným zpěvům patří dodnes ukolébavka Hajej můj andílku, kterou příkladně citoval barokní mistr **Pavel Josef Vejvanovský** (1639–1693) v roce 1674 ve své Sonatě natalis (neboli K narození Páně), kde

svěřil tuto melodii efektnímu sólu dvou trubek (clarin). Spolu s pastorelami dochází v 18. a 19. století k oblibě „pastorálních mší“ vyrůstajících z kouzla vánoční tematiky. Vrcholem této tvorby je česká vánoční mše „Hej mistře“ z roku 1796 **Jakuba Jana Ryby**. Tato mše napsaná pro 4 sólisty, sbor,

orchestr a varhany patří dodnes k neodmyslitelným symbolům českých Vánoc.

Za vrcholného představitele české kantorské hudby je považován právě skladatel a učitel **J. J. Ryba** (1765–1815). Původem z Přeštic, jako syn kantora studoval v Praze, od roku 1788 se stal učitelem v Rožmitále pod Třemšínem. Patřil k nejvzdělanějším kantorům své doby, pro své novátorské metody zůstal nepochopen vrchností a svůj život tragicky ukončil. Vytvořil rozsáhlé hudební dílo, přibližně 1 500 skladeb. Kompozičně se věnoval především chrámové hudbě, napsal například 50 pastorel, dospěl od raného klasicismu k vyspělému klasicismu mozartovskému. Ve svém díle uplatňoval zejména lidové pastorální prvky s nekomplikovanou melodikou. Tyto skladby prováděl se svými žáky a venkovskými zpěváky v průběhu svého života na rožmitálském chrámovém kúru, jak bylo ostatně v období kantorské hudby zvykem.

Vánoční motivace však v linii následujících časových období prostupuje i do dalších kompozičních útvarů jako pastorální symfonie, vokální a operní tvorba, klavírní dílo a podobně.

Kouzlo vánočních příběhů se v půvabně vypovídající podobě promítlo také do kompozičně méně frekventovaného útvaru, jakým je třeba melodram, kde je dějový příběh vyjádřený recitací básnického slova a podtržený zvukomalebně řešenou hudbou. Oblíbeným se dlouhodobě stává koncertní melodram *Štědrý den* op. 9, mistrovsky zkomponovaný v roce 1875 **Zdeňkem Fibichem** (1850–1900) na verše balady

Karla Jaromíra Erbena. Řadu melodramů vytvořil též **Josef Bohuslav Foerster** (1859–1951), z jeho tvorby připomenu melodram *Romance štědrovečerní* op. 155a z roku 1934 podle **Jana Nerudy**, kouzelné dílo napsané jako příběh venkovanů, kteří se jdou k jesličkám poklonit Ježíškovi. Do biblického vánočního dění patří též příchod tří králů ze země od Východu, což připomíná Foersterův melodram *Tři králové* op. 111 č. 1 z roku 1920. Báseň **Josefa Václava Sládka** vypráví příběh tří králů, kteří, vedeni světlem nebeské hvězdy, cestují do dalekého Betléma. Pro dokreslení citujme několik veršů. Úvodem: „Tři králové vyjeli k Betlému ku Spasiteli našemu, každý z nich nesl vzácný dar, Kašpar, Melichar i Baltazar.“ **J. B. Foerster** vložil do tohoto melodramu celou šíři svého zvukomalebného mistrovství. *Jízda tří králů* je vždy vyjádřena zpěvnou melodií členěnou jezdecky „tečkovaným“ rytmem. Vánoční melodramy nalezneme též v tvorbě řady skladatelů současnosti.

Tematika Vánoc prostupuje též do populární hudby, ve smyslu původní tvorby, ale i úprav vánočních písní. Zde připomeňme mimo mnoha jiných album *Bílé Vánoce* **Karla Gotta**. Neodmyslitelnou součástí ztělesnění vánočního biblického příběhu se stala též výroba betlémů, které se lišily v detailech regionálních tradic a dosud jsou pro nás cennou ukázkou folklorního výtvarného umění.

A slovo závěrem. Vytvořme si o vánočních svátcích při poslechu skladeb z bohaté palety hudebních žánrů s vánoční tematikou atmosféru klidu, pokoje a míru.

VÁNOČNÍ KONCERT, HRADIŠŤAN A SPIRITUAL KVINTET

HEJ MISTRĚ - ČESKÁ MŠE VÁNOČNÍ, JAKUB JAN RYBA

KAREL GOTT - ADESTE FIDELES PASTORES

